

БИОЛОГИЯ ФАНИДАН МАЪРУЗА ДАРСЛАРИ ЖАРАЁНИДА АУДИТОРИЯНИ ФАОЛЛАШТИРИШ УСУЛЛАРИ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

Кулдошева Гулсум Кушмаматовна

Тошкент Давлат стоматология институти
Академик лицейи Биология фани ўқитувчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7505551>

Охирги йилларда маъруза дарсларида янги ва замонавий таълим технологияларини ва интерфаол усуллардан ўқув жараёнида фойдаланиш орқали ўқув жараёни самарадорлигини оширишга эътибор қаратилмоқда. Шу сабабли, дарс жараёнида аудиторияни фаоллаштириш орқали дарс сифатини оширишга қаратилган муҳим талаблар ҳам бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади. Бу масалани ечишда, айниқса, аудиторияни бошқаришда маърузачининг шахс сифатлари ва педагогик қобилиятларига алоҳида эътибор қаратиш муҳим аҳамиятга эга.

Маърузачи биология дарсларида аудиторияда кўзланаётган мақсадга эришиш учун талабаларни маъруза давомида бошқара олиши лозим. Бунинг учун талабаларнинг эмоционал ҳолати муҳим ўрин тутди. Чунки, биология дарсларида турли ҳис-ҳаёжонларни келтириб чиқарувчи қатор ҳолатлар мавжуд. Биология дарсларида ёритилаётган муаммони тўлиқ очиб бериш учун маърузачи талабаларда ушбу муаммога нисбатан, ахлокий, интеллектуал, эстетик ҳис-ҳаяжон ҳосил қила билиш лозим. Бу усул кўзланган мақсадга тез эришиш имконини беради. Демак, маърузани ўтказишдан кузланган мақсадга эришишда мақсадга мувофиқлик ва эмоционал таъсирнинг биргаликда олиб борилиши муҳим аҳамиятга эга.

Дарс давомида маърузачига тингловчи – талабаларнинг қуйидаги ҳолатлар и салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Шу жумладан, киришимлилиكنинг сустлиги - аудиторияда маърузачи билан талабалар ўртасида узвий алоқанинг ўрнатилиши, талабаларда маъруза давомида олаётган биологик ахборотларга тўсқинлик қилувчи ҳар хил ҳаёллардан тияди. Агар талабанинг киришимлилиги суст бўлса, у бутун вужуди билан аудиторияни ҳис қила олмайди, бутун вужуди билан маърузачини тингламайди, ўз ҳаёлларига, ақидасига ўралашиб ўтираверади, натижада унинг маърузанинг ўзлаштириш қобилияти кескин камаяди.

Замонавий педагогик маълумотларга қараганда, инсон ўз фикрини сўз орқали баён қилишга қараганда тахминан тўрт баробар тезроқ фикрлайди. Маърузачининг гапларини эшитаётган талабаларда, ҳар доим бу сўзларни таҳлил қилиб олишдан ташқари фикр юритиш имкони ҳам

мавжуд бўлади. Бу фикр эса талабани маърузадан чалғитади ва унинг фикр юритиш қобилиятини кескин камайтиради. Бу ҳолатни олдини олишга қаратилган жараён эса диққат ҳисобланади.

Диққат - бу рухий фаолиятнинг маълум объектга йўналганлигидир. Маъруза давомида талабаларнинг эътиборини турли хил ҳолатлар чалғитиши мумкин. Масалан, биология дарсларидаги турли ҳолатлар, маърузачининг ташқи кўриниши, унинг овози, айрим сўзларни талаффуз қилишдаги хатоликлар, хонанинг харорати, уяли алоқа телефонининг ишлаб кетиши ва бошқалар шулар жумласидандир.

Маълумки ҳар бир талаба кўпинча ўзларининг нуқтаи назарларига эга бўладилар ва бунга каттиқ ишонадилар. Шунинг учун ўзларининг нуқтаи назарларини «химоялайдилар» ёки химоялашга ҳаракат қиладилар. Бу талабаларда аудиторияга кириша олмаслик ёки эътироз билдириш, ёки маъруза давомида гап қистириб қўйиш тарзида намоён бўлади. Маърузачининг бу эҳтиёжни кондирмаслиги талабаларнинг маърузачига бўлган эътиборини сусайтиради. Шунинг учун бу каби ҳолатни эътиборсиз колдириш педогогик нуқтаи назардан тавсия этилмайди.

Ҳар бир юқори малакали педагог ўз маъруза дарслари давомида аудиторияни бошқаришга, талабалар билан биргаликда фикр юритишга йўналтирилган педагогик технологиялардан унумли фойланишга ҳаракат қилиши жуда муҳим ҳисобланади. Бунда маърузачининг асосий вазифаси талабаларни жипслаштириш, уларнинг эътиборини маърузага жамлашга ҳалал берувчи барча таъсирлардан ҳалос этишдан иборат.

Аудиторияни бошқаришда маърузачига ижобий кўмак берувчи юқтириш, тақлид қилиш ва ишонтириш каби ижтимоий-психологик усуллардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эгадир.

Юқтириш - кишиларни онгсизларча, ўзлари истамаган ҳолда маърузачи билан бирга ёритилаётган муаммога ҳамфикр, ҳамдard бўлиб қолишга олиб келади. Бу бир шахснинг рухий кайфиятини бошқа шахсга кўчириш орқали амалга оширилади.

Мақсадга эришиш учун маърузачи биология фанидан юқори даражали билимга эга булиши, биологиядан кўпчиликни қизиқтирувчи мисоллар келтириши, кишиларни кайфиятини инобатга олиши, биологик жонли мисоллар ва экспанатлардан самарали фойдаланиши зарур.

Тарихий маълумотларда келтирилишига кўра тақлид қилиш усулидан қадимда ҳам кенг фойдаланиб келинган. Тақлид қилиш бу – кишилар томонидан ўзини тутиши, ташқи кўриниши, қилиқларини кимгадир

ўхшатиш ҳолати ҳисобланади. Маърузачи ўзининг малакасини ҳисобга олган ҳолда бирор намунавий кимса ёки биологик мисолни ҳисобга олган ҳолда кайтариши мумкин.

Шундай қилиб, юктириш ва тақлид қилиш талаба ва маърузачи ўртасидаги хис-ҳаяжонни кучайтиради. Бу эса аудитория томонидан ахборотларнинг яхши ўзлаштирилишига ёрдам беради. Айниқса, аудитория ва маърузачи ўртасидаги боғлиқликни мустаҳкамлайди ва ўқув жараёнининг самарадорлигини оширади.

Талабалар билан юқори даражада барқарор алоқа ўрнатиш, ишонтириш ва уларнинг онгига сингдириш орқали амалга оширилади. Чунки, булар аудиториядаги гуруҳ талабаларини бошқаришнинг рухий усули ҳамда. фикрларни шакллантиришнинг педогогик усулидир.

Шундай усуллардан бири ишонтириш ҳисобланади. Ишонтириш - асосан шахсга сўз орқали таъсир этиб амалга оширилади. Ундан мақсадга интилган ҳолатда аниқ бир натижа олиш мақсадида фойдаланиш лозим. Бу усул коммуникацион таъсир бўлиб, танқидга асосланмаган, исбот талаб қилмайдиган ахборот қабул қилишга асосланган.

Ишонтириш самараси икки омилга асосланади, биринчи омил ишонишга таъсирчанлик ва берилувчанлик бўлса, иккинчи омил эса - ишонтира билишдир. Ишонтириш самараси инсонларнинг ёшига ва рухиятига, аудиториянинг кайфиятига боғлиқ. Демак, биология дарслари жараёнида аудиторияни фаоллаштириш усуллари ахборот технологияларини ўқув жараёнига кенг жорий этилаётган бугунги кунда айниқса, долзарб бўлмоқда. Педагогик технологияларни янги ва замонавий турларидан унумли фойдаланиш, талабаларнинг шахсий қобилиятларини эътиборга олиш аудиторияни фаоллаштиришда муҳим ўрин эгаллайди.

Демак, биология маъруза дарсларида аудиторияни фаоллаштириш орқали ўқув жараёнини самарадорлигини ва талабаларнинг фоллигини ошириш, янги таълим технологияларидан унумли фойдаланиш ва ахборот технологияларини кенг жорий қилиш имконияти янада оширади.

Адабиётлар:

1. Мухиддин Болиев „ Та’лимий педагогик технологиялар” Услубий кулланма. Самарканд-2018й.
2. Тахтоходжаева М „ Педагогика назаряси “ Тошкент-2006й.

